

Reneszánsz – kezdet és vég

A magyar filozófia elmúlt negyedszázada

PERECZ LÁSZLÓ

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Az esszé a magyar filozófia utóbbi negyedszázadát tekinti át. Középpontjában a filozófiai intézményrendszer áll: az MTA Filozófiai Intézet, az egyetemek filozófiai tanszékei, a Magyar Filozófiai Társaság működését és a filozófiai könyv- és folyóiratkiadás helyzetét elemzi. Következtetése szerint a korszak a magyar filozófia reneszánszát hozta el, ugyanakkor azonban ez a reneszánsz az elmúlt években le is zárult.

Kulcsszavak: filozófiai intézményrendszer, magyar filozófia, magyar kultúra

The essay examines the last quarter of the Hungarian philosophy. In its focus stands the institutional system of philosophy: it analyses the function of the Institute of Philosophy of the Hungarian Academy of Sciences (HAS), the departments of philosophy of universities, the Hungarian Philosophical Society, and the state of the publishing of books and periodicals. According to its conclusions the era brought the Renaissance of Hungarian philosophy, at the same time, however, this Renaissance has been closed in recent years.

Keywords: institutional system of philosophy, Hungarian philosophy, Hungarian culture

Reneszánsz? Amely alighogy elkezdődött, máris véget ért? Igen, fölfogásunk szerint körülbelül ez lehetne a summája a magyar filozófia elmúlt bő negyedszázadának. De miért pont reneszánsz? A cím, magyarazzuk meg a tudomány-szak eredményeit inkább csak kívülről figyelő olvasónak, a magyar filozófia múltját elsőként színvonalasan bemutató kézikönyv címére utal vissza. Az a kötet, Hanák Tibor munkája beszélt ebben az összefüggésben reneszánszról, a 20. század első felének hazai bölcséletét „elfelejtett reneszánsznak” minősítve (Hanák 1981). A vállalkozás, ráadásul, a jeles bécsi magyar filozófiatörténész korábbi munkájának folytatásaként volt fölfogható. Ez a korábbi monográfia a maga részéről a hatvanas évek lukácsi törekvésének, a marxizmus meghirdetett reneszánszának a kudarca mellett érvelt: a marxizmus ha-

---

Levelező szerző: Percz László, 1111 Budapest, Magyar Tudósok körútja 2.

E-mail: percz.laszlo@mail.bme.hu

zai történetét „elmaradt reneszánszként” bélyegezve meg (Hanák 1979). A marxizmus „elmaradt reneszánszával” szemben, magyarázta Hanák, igenis létezett tehát valódi reneszánsza a magyar bölcséletnek: az a bizonyos elfeledett – a kommunista ideológia tiltásai nyomán szomorú feledésre ítéltetett – „polgári” filozófiai hagyomány. Emlekezetes munka volt a Hanáké, a magyar filozófiai múlt kutatására irányuló újabb keletű törekvéseknek a maga korlátai ellenére is bizonyosan a legjelentősebb ösztönzője. A kályha, amelytől elindult, és köpönyeg, amelyből előbújt a mostanában születő és intézményesedő tudományszak, a magyar filozófia történetírása. Ösztönző példája nyomán mi magunk is operáltunk már a reneszánsz terminusával, a hazai filozófiai múlt kutatásának áramában született tanulmányaink egyik gyűjteményének címében „fölfedezett reneszánszot” emlegetve (Percz 2009): hogy tudniillik amit a kommunizmus évtizedei feledésre ítélték, az a kommunizmus összeomlása utáni években, íme, fölfedeztetett.

Szóval, sorrendben: „elmaradt reneszánsz”, „elfelejtett reneszánsz” és „fölfedezett reneszánsz”. Most pedig, jelen összefoglalás címében, egyszerűen „reneszánsz”, amely immár éppen véget is látszik érni. Az elmúlt bő negyedszázad magyar filozófiája – a hazai bölcsélet nyolcvankilenc-kilencven utáni fejlődése – eszerint önálló szakaszt képez, amely egyfelől gyorsan virágkort eredményez – a filozófiát, történeti összehasonlításban tekintve, a magyar kultúra kivételesen sikeres-népszerű területévé teszi –, amely virágkor azonban másfelől átmenetinek bizonyul és hamar lezárulni látszik.

Esszénk, nyilvánvalóan, nem próbál magának azzal hízelegni, hogy enciklopédikusan teljes lesz, és hűvösen tárgyilagos marad. Perspektíváját szükségképp meghatározzák szerzője kompetenciájának és érdeklődésének határai. Nem tud, és nem akar tehát megemlíteni minden jelentős tendenciát és fontos fejleményt. A hazai bölcsélet elmúlt évtizedeinek csupán egyik lehetséges, vállaltan szubjektív nézőpontból megfogalmazott értelmezését adja. Középpontjába – néhány korábbi megközelítéssel megegyezően (Laczkó 2012; Boros 2014) – az intézménytörténeti megközelítést állítja; tartalmi-irányzati változások rögzítésére és személyes-egyéni teljesítmények értékelésére – ellentétben viszont szerzőjének korábbi kísérleteivel (Percz 2000, 2005) – csak marginálisan vállalkozik.

Gondolamenete a következő beosztást követi. Előbb, általánosságban, a korszak sajátosságait tekinti át, sorra véve azokat a diszkontinuitásokat, amelyek elkülönítik a megelőző korszaktól, illetve azt a kontinuitást, amely viszont összeköti azzal: az előbbiekközött a filozófia funkcióinak, tartalmi irányzatainak és intézményrendszerének változásait, az utóbbi körében a filozófiai elit teljesítményét említve. Majd, részletesebben, az intézményrendszer összetevőin megy végig, külön tárgyalva az akadémiai-egyetemi tudományosságot, a társasági filozófiát és a folyóirat- és könyvkiadást. Végül, összefoglalóan, a megképződő filozófiai „reneszánsz” kérdését veti föl, hogy tudniillik miért is ért véget szegény olyan hamar.

Kondíciók

Kiindulópontunk a nyilvánvaló tény kell legyen, hogy az elmúlt negyedszázad magyar filozófiai élete határozottan önálló arculatot mutat. A hazai filozófiának ez a kortársi szakasza egyfelől rendkívül élesen különbözik az azt megelőző korszak filozófiájától, másfelől viszont alig megkülönböztethető módon hasonlít is ahhoz. Ha a filozófia le-

gitimitási viszonyait, a meghatározó filozófiai irányt és a filozófiai intézményrendszert nézzük, a különbség óriásinak látszik; ha ellenben csak a filozófiai elit teljesítményét vesszük számba, a különbség bizvást elenyészőnek minősíthető.

A filozófia legitimitási viszonyait illetően, először is, megszűnik a filozófia és a politikai hatalom kölcsönös legitimációs kapcsolata. A filozófiának a kommunista hatalomátvétel nyomán kiépülő föltételrendszerét a pártállam ideológiájának, a marxizmus-leninizmusnak a szükségletei határozzák meg. A filozófia az új körülmények között tehát a korábbi, két háború közötti korszakhoz képest gyökeresen eltérő helyzetbe kerül: egyrészt rendkívül fölértékelődik a szerepe, másrészt viszont elveszíti tudományos jellegét és pluralitását. Mind szerepének fölértékelődése, mind tudományosságának és pluralizmusának elvesztése ugyanarra vezethető vissza: arra, hogy a filozófia a politikai hatalom legitimációs ideológiájává alakul. A kommunizmus ugyanis, emlékezetesen, ideokratikus berendezkedés: benne a politikai hatalom legitimitációját a monopolhelyzetet élvező szovjet marxizmus teremti meg. A politikai hatalom ellenben, másfelől, a szovjet marxista filozófiát legitimálja: a filozófia a maga elismert szerepét annak köszönheti, hogy a hatalom igazolja azt az ideológiai-politikai funkciót, amelyet betölt. Nyolcvankilencel-kilencvennel ez a legitimációs szerkezet azonnal összeomlik. A filozófiának immár nem kell a politikai hatalmat legitimálnia, viszont a politikai hatalom sem legitimálja többé őt. A különböző filozófiai irányzatoknak – az irányzatok követőinek – immár maguknak kell megteremteniük a maguk szűkebb szakmai és tágabb kulturális legitimitását.

A meghatározó filozófiai irány tekintetében, másodsor, szintén hatalmas változások mutatkoznak. A szovjet marxizmus eredetileg Marx és Engels, illetve Lenin, egy időben Sztálin műveire hivatkozó, önmagát tudományosnak minősítő, néhány tucat tételre redukált dogmarendszer, amely a hivatalos világnézet bármifajta kritikáját „revizionizmusként” és „tudománytalanságként” bélyegzi meg és ítéli el. Tartalmi összetevőinek – a kozmológiát és természetfilozófiát kínáló ontológiának, a dialektikus materializmusnak, illetve a teleologikus történelemmagyarázattal szolgáló történetfilozófiának, a történelmi materializmusnak – a művelésére és terjesztésére kiterjedt intézményrendszer jön létre. Ebben a tekintetben nyilvánvalóan ugyancsak gyökeresen új helyzettel állunk szemben. Ez az eredetileg monopolhelyzetet, majd mindinkább csupán gyöngülő hegemoniát élvező szovjet marxizmus – az ortodox „dialmatos”-„törtmatos” irányzat – nyom nélkül fölszívódik: a plurális szerkezetűvé váló filozófiai térbe a nagy nyugati irányzatok egymással vitatkozó követői nyomulnak be. A megjelenő irányzatok három legfontosabbja, erősen leegyszerűsítve, az analitikus filozófia, a fenomenológiai-hermeneutikai megközelítés és a posztmodern beállítódás. Mindhárom szoros kapcsolatot ápol a filozófiatörténeti hagyománnyal, a hagyomány korpuszát egymástól markánsan eltérő célokra használja azonban. Metaforikusan szólva, az analitikus filozófus vitatkozik, a hermeneuta beszélget, a posztmodern bölcselő pedig játszik az európai bölcsélet kanonikus szövegeivel: az első ellenérveket szegez szembe velük, a második kérdéseket intéz hozzájuk, a harmadik meglepő fölvetésekkel igyekszik zavart kelteni olvasóikban.

A változások nyomán, harmadszor, gyökeresen megváltoznak a filozófiaművelés és -terjesztés intézményes kondíciói. A szovjet marxizmus művelésére és terjesztésére létrehozott monolit intézményrendszer működése nyomán közös tematikára, sajátos nyelvhasználatra és egységes közönségre épülő, létező filozófiai élet bontakozik ki. Ez a szovjet marxizmust újratermelő intézményrendszer összeomlik, az intézményrendszer működése nyomán ki-

alakuló filozófiai élet megszűnik: a filozófiai intézmények és a filozófiai élet tekintetében, mint alább részletesebben látni fogjuk, alapvetően eltérő kondíciók épülnek ki.

Az első három szempontból – a legitimitáció, az irányzat és az intézményrendszer tekintetében – mutatkozó diszkontinuitással szemben egyetlen szempontból viszont erős kontinuitás fedezhető föl. Ez a szempont a filozófiai elit teljesítménye.

A filozófiai elit megelőző egy-másfél évtizedben fölmutatott teljesítményeit szem előtt tartva ugyanis a filozófia posztkommunista átalakulása szinte észrevehetetlen marad. Míg az előbbi szempontokból a folyamat radikális megszakíttottsága tűnik föl, addig innen tekintve figyelemre méltó folytonosság mutatkozik. A filozófiai elit nyolcvankilenc-kilencven utáni szakmai tevékenysége, közönségesen szólva, semmiben sem különbözik a hetvenes-nyolcvanas években kifejtett szakmai tevékenységétől. A jelenség nyilvánvalóan szoros összefüggésben áll az ötvenhat utáni magyar kommunista rendszer posztsztálinista jellegével. A kádári berendezkedés nem sztálini-totalitárius diktatúra immár: lassanként – paternalista stílusban megvalósított – posztsztálini-autoriter diktatúrává alakul. A rendszer fokozatosan elveszíti ideokratikusságát: ciklikusan, de mind erőteljesebben csökkenti, majd megszünteti a filozófus szakmára nehezedő ideológiai nyomást. A hetvenes évek elejének hírhedt „filozófus-pere”, a Lukács-tanítvány kritikai marxisták iskolája ellen 1973-ban foganatosított adminisztratív pártintézkedés nehezen fölmérhető károkat okoz ugyan, e nemből azonban az utolsó hasonló beavatkozásnak számít. Az évtized második felétől, illetve a nyolcvanas évektől a meghatározó filozófiai műhelyekben az ideológiamentes szakmai tevékenység válik kizárólagossá, a mintaadó – elsősorban a filozófiatörténet, a logika-tudományfilozófia és a nyelvfilozófia területén megszülető – bölcséleti teljesítmények pedig kivétel nélkül a kortársi nyugati áramlatok hatása alatt bontakoznak ki. A kommunizmus utolsó évtizedére ilyenformán a marxizmus-leninizmus dominanciája pusztán látszólagossá válik: az uralkodó filozófia nyilvánosan még bírálhatatlan, ténylegesen már semmiféle hatást nem gyakorol. Az átalakulás jelentősége ebből a szempontból nem több, mint hogy a nyugati irányzatok – az említett analitikus, fenomenológiai-hermeneutikai és posztmodern megközelítések – immár akadálytalanul a nyilvánosság elé léphetnek.

Intézmények

A magyar filozófiai tudományosság tágan fölfogott intézményrendszere, mint ismeretes, fokozatosan, három szakaszban épül ki: a 17. század közepén, a 18. század végén és a 19. század első felében, illetve a 19. és a 20. század fordulóján. Az első szakasz egy filozófiai műhöz, a második szakasz két filozófiai vitorsorozathoz, a harmadik szakasz végül egy filozófiai könyvsorozathoz köthető. A filozófiai mű Apácai Csere János *Magyar Encyclopediája* (1655), a két filozófiai vitorsorozat az úgynevezett Kant- és Hegel-vita (1792–1822; 1839–1842), a filozófiai könyvsorozat pedig az Alexander Bernát és Bánóczi József szerkesztette *Filozófiai Írók Tára* (1881–1927) (Percz 1998, 2004, 2007). A harmadik szakasz nyomán megszilárduló intézményrendszer három pillérre épül: az akadémiai-egyetemi tudományosságra, a társasági filozófiára és a plurális folyóirat- és könyvkiadásra. Ez az intézményrendszer lesz az, amely a két háború között – bizonyos változásokkal – fennmarad (Percz 2001; Hell–Lendvai–Percz 2000: 13–34), és amelyet a kommunista korszak fölszámol (Hell–Lendvai–Percz 2001: 11–27). Ebből a szempont-

ból tekintve, a posztkommunista átmenetnek az a jelentősége, hogy ezt az intézményrendszert újjáépíti.

Ez az újjáépítési folyamat a legkevésbé az akadémiai tudományosság vonatkozásában értendő szó szerint. Ebben a szférában ugyanis természetesen nem az eredeti, a reformkori Akadémia kereteinek újjáépítéséről, hanem a kommunista korszakban kiépített akadémiai intézményhálózat keretében 1957-ben létrehozott Filozófiai Intézet státuszának és pozícióinak megőrzési kísérleteiről van szó. A Filozófiai Intézet negyedszázados történetét részben tudománypolitikai döntések, részben vezetési sikerek-kudarok határozzák meg. Az egymást követő igazgatók – sorrendben: Tamás Gáspár Miklós, Nyíri Krisztof, Borbély Gábor, Vajda Mihály, Boros János és Hörcher Ferenc – a tágabb politikai és a szűkebb tudománypolitikai feltételek között igyekeznek tevékenykedni. Az Intézet az előírt ideológiai kutatások kényszerétől már jó ideje megszabadult kutatóműhelyként éri meg a politikai változásokat. Akkori tevékenysége, a hagyományosan gazdag filozófiatörténeti, illetve tudomány- és nyelvfilozófiai kutatások mellett, különösen két területen eredményez említésre érdemes teljesítményeket: a vallásfilozófiai-vallástörténeti kutatásokban és – az intézet önálló egységként működő, kiemelkedő információs, szolgáltató és kiadványszervező centrumnak számító Lukács-archívumnak köszönhetően – a Lukács-kutatásban. A csupán átmeneti szerepet vállaló – az intézettel szembeni politikai támadásokat kivédeni igyekvő – Tamás Gáspár Miklós után Nyíri Kristóf igazgatói működése (1995–2005) hozza el az első konszolidációs periódust. Az ő programja nyomán az intézeti munka középpontjába az információs társadalom problémáinak kutatása kerül. A program a számítógép-hálózatok elterjedése nyomán kialakuló információs társadalomban komplex filozófiai reflexiót igénylő problémahalmazt ismer föl. A szorosan az igazgató kutatásaira épülő belátás szerint a számítógép-hálózatok elterjedése következtében kibontakozó kommunikációs forradalom körülményei között hagyományos fogalmak sora nyer új értelmet, a folyamat pedig egyszerre veti föl az ismeretfilozófiai, a kommunikációfilozófiai és a filozófiatörténeti reflexió szükségletét. Az ez irányú kutatásokba, alkalmi projekteken dolgozva, az intézet valamennyi, hagyományos kutatásokat is folytató – filozófiatörténeti, társadalomfilozófiai, tudomány- és nyelvfilozófiai, illetve vallásfilozófiai – kutatócsoportja bekapcsolódik. Az ő irányítása alatt folyik az Intézet reprezentatív nagykutatása, alcíme szerint a „Nyitott magyar kultúra” egyes területeit szisztematikusan áttekintő, „Recepció és kreativitás” című projekt is. A Nyírit követő igazgatók sorában Borbély Gábor és Vajda Mihály csupán átmeneti szerepet kap – az akadémiai intézetkonszolidációs folyamatnak az Intézet számára kedvezőtlen következményeit igyekeznek elhárítani –, az utána következő Boros János igazgatói periódusa (2010–2013) ellenben az intézet korszakbeli történetének mélypontját hozza el. Az intézetkonszolidációs folyamat áramában, határozott politikai nyomásra kinevezett vezetőként az intézeti munka racionalizálása és modernizálása lenne a feladata, ő azonban szolid vezetői munkavégzés helyett ámokfutásba kezd: maga fabrikálta követelményekre hivatkozva – és egyébként még az abban foglaltakat is szisztematikusan megsértve – tisztogatásokat indít el. Napisajtóba is beszivárgó visszhangot keltő és bírósági pereket eredményező működése voltaképp a filozófuselit meghatározó szereplői ellen indított, 2011-es politikai-jogi támadássorozat előzményeként értékelhető (Perecz 2011). Az őt követő jelenlegi igazgató, Hörcher Ferenc irányítása (2013–) hozza el aztán az újabb, ma is tartó konszolidációs periódust. Ő sikeresen védi ki az Intézet úgymond tudományfilozófiai intézetté alakításának – praktikusán: fölszámolásának – az akadémiai vezetéstől

származó tervét, az intézményt az időközben kialakított Bölcsészettudományi Kutatóközpont változatlan profilú filozófiai intézeteként irányítja. Az Intézet szenved ugyan el veszteségeket – a kutatói létszám csökken, a Lukács-archívum szervezetenként az Akadémiai Könyvtárhoz kerül –, mégis a fiatalítás irányába induló és a megélenkülő nemzetközi kapcsolatokat ápoló, hatékonyan működő tudományos intézménnyé válik.

A felsőoktatásban, tudvalévően, hatalmas változások mennek végbe. A változások egyszerre járnak az egyetemi filozófiaoktatás – a hagyományos marxista filozófia oktatásának megszűnése nyomán előálló – mennyiségi térszűkítésével és visszaszorulásával, illetve egyszerre eredményezik a filozófusképzés pluralizálódását és színvonal-emelkedését. A filozófiának, egyrészt, tehát megszűnik a kötelező „ideológiai” tantárgy jellege: ez kisebb intézményekben a filozófiai kurzusok teljes megszűnéséhez, nagyobb intézményekben a filozófiára szánt óraszámok jelentős csökkenéséhez vezet – részben filozófiai propedeutikai, részben az adott intézmény profiljához igazított alkalmazott filozófiai tematikákkal. A filozófusképzés, másrészt, gyökeresen átalakul. Korábban, ismeretesen, teljes értékű filozófusdiplomát mindössze egyetlen intézményben lehetett szerezni: a budapesti ELTE-n. Az ELTE mellett most önálló filozófusképzés indul meg számos más intézményben: a debreceni, a miskolci, a szegedi és a pécsi, majd a szombathelyi és kaposvári egyetemen, a katolikus és református egyetemen, illetve az egri főiskolán is. A tíz intézmény közül máig a budapesti számít a meghatározónak. A Bence György, Kelemen János, majd Bodnár István irányította budapesti tanszékcsoport-intézet marad a vezető egyetemi oktatási és kutatóműhely: itt tanítanak mind az angolszász-analitikus, mind a kontinentális-fenomenológiai-hermeneutikai irányzatok legjelentősebb képviselői, itt folynak a legfontosabb filozófiatörténeti, politikafilozófiai, vallásfilozófiai, tudományfilozófiai, nyelvfilozófiai és logikai kutatások. A korszak kezdetén gyorsan népszerűvé váló és komoly hallgatói érdeklődést vonzó filozófusképzés számára ugyanakkor kedvezőtlen következményekkel jár a többszintű egyetemi képzés bevezetése. Ez az önálló filozófusképzés megszűnéséhez, a „szabad bölcsészet” alapképzési szakon belüli szakiránnyá zsugorodásához, illetve a mesterképzés szintjére szorulásához vezet. A tapasztalatok szerint mindez kihat a hallgatói érdeklődésre is: a korábbi években tömegeket vonzó szakokon mára egy-egy évfolyamban általában alig több mint tucatnyi hallgató tanul. A filozófiatudomány szakmai utánpótlását biztosító – és a filozófia tudományos legitimációját megteremtő – doktori képzés, a dolgok jelenlegi állása szerint, a következő intézményekben folyik. Az ELTE-n analitikus filozófiai, antik filozófiai, esztétikai, fenomenológiai, hermeneutikai, logikai, politikai filozófiai és újkori filozófiai programmal; a Debreceni Egyetemen filozófiatörténeti, modern filozófiai és esztétikai programmal; a Szegedi Tudományegyetemen metafizikai és metafizika-kritikai, etikai, társadalom- és alkalmazott-filozófiai és művészetfilozófiai programmal és a Pécsi Tudományegyetemen ismeretelméleti, etikai, társadalomfilozófiai, kommunikációfilozófiai, klasszikus német filozófiai, kortárs filozófiai és analitikus filozófiai programmal. Ezt a kínálatot egészíti ki a Central European University analitikus filozófiai és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem – érdekes módon saját filozófiai alapszak nélkül szerveződött – tudományfilozófiai és tudománytörténeti programja.

A társasági filozófia megerősödik és pluralizálódik: az újjászerveződő filozófiai társaság mellett új szerveződések sora jelentkezik. A társasági filozófia középpontjában álló Magyar Filozófiai Társaság egyszerre régi és új intézménye a hazai filozófiai intézményrendszernek. A filozófiai tudományosság művelésének és terjesztésének szervezetenként

az előző század elején, 1901-ben alakul meg, és hosszú ideig alapvető szerepet játszik a filozófia szélesebb körű népszerűsítésében és kulturális legitimációjának erősítésében. A koalíciós évek végén, a tudományos társaságok többségéhez hasonlóan, beszüntetni kényszerül a működését. A magyar filozófusok tudományos és szakmai érdekvédelmi egyesületeként a kommunista rendszer alkonyán, 1987-ben alakul újjá. Alapszabály szerinti célja, hogy elősegítse a filozófia tudományos művelését, közreműködjön a filozófiai kultúra gyarapításában, hozzájáruljon a hazai filozófia művelőinek együttműködéséhez. A Tőkei Ferenc, Nyíri Tamás, Nyíri Kristóf, Pléh Csaba, Csejtei Dezső, Bacsó Béla, Weiss János és Gyenge Zoltán egymást követő elnökségével működő szerveződés az évek során valóban a hazai filozófusszakma meghatározó intézményévé emelkedik. Taglétszáma mára meghaladja a négy és félszáz főt, rendezvényeinek – előadásainak, vitáinak, konferenciáinak – száma eléri az évi harmincat. Évente két kiemelt rendezvénye van. Az egyik a külföldi előadók meghívásával szervezett díszelőadás: az elmúlt években ennek keretében Derridától Habermasig, Dennettől Swinburne-ig, Searle-től Hintikkáig és Manfred Franktól Albrecht Wellmerig a nemzetközi filozófia számos kortársi nagysága tartott magyarországi előadást. A másik a Szegedi Tudományegyetem filozófia tanszékével társszervezésben, „Lábjegyzetek Platónhoz” címmel tartott konferenciasorozatot: ezek anyagából már több mint tucatnyi kötet látott napvilágot. A nagyrendezvények mellett a társasági élet javarészt az egyes szakosztályokban zajlik; közülük jelenleg öt működik: az antik és középkori filozófiatörténeti, a fenomenológiai, a vallásfilozófiai, a hermeneutikai és az etikai szakosztály, valamint az analitikus filozófiai szakosztály. A filozófiai élet organizálásban kiemelkedő szerepet játszott a Társaság hírlevele, az évi két-tő-négy számmal jelentkező, időközben nyomtatott változatában azonban sajnálatosan megszűnt *MFT-Hírek*. Ebben rövid tanulmányok és recenziók mellett főként szakmai információk jelentek meg: a hazai könyvkiadás filozófiai tárgyú köteteknek és a hazai folyóirattermés filozófiai vonatkozású tanulmányainak bibliográfiái, hazai és nemzetközi konferenciafölvívások és konferenciabeszámolók, a nemzetközi filozófiai élet eseményeinek és a külföldi filozófiaoktatás tapasztalatainak ismertetései, a szakmai érdekvédelem dokumentumai és vitáik.

A Magyar Filozófiai Társaság mellett, említettük, a társasági filozófiának számos más szerveződése jelentkezik: ebben a tekintetben korszakunk történeti összehasonlításban is a magyar filozófia kiemelkedő szakaszának mondható. A szerveződések itt csupán felsorolásszerűen tudjuk megemlíteni. Vannak közöttük valamely idegen nyelvű filozófia recepciójában érdekelt társaságok – mint a Német–Magyar Filozófiai Társaság és a Magyarországi Francia Nyelvű Filozófiai Társaság –; vannak filozófiai irányzat vagy filozófiai diszciplína művelésében érdekelt csoportosulások – mint a Magyar Fenomenológiai Egyesület, a Magyar Daseinanalitikai Egyesület vagy az Alkalmazott Filozófiai Társaság –; van filozófiai korszakkal foglalkozó kutatókat összefogó tömörülés – mint a Magyar Patrisztikai Társaság –; és van számos, a filozófia kanonikus alakjával foglalkozó társaság – mint a Magyarországi Aquinói Szent Tamás Társaság, a Magyar Kierkegaard Társaság, a Magyar és Közép-Európai Whitehead Egyesület, a Magyar Wittgenstein Társaság, a Polányi Mihály Szabadelvű Filozófiai Társaság és a Bibó István Szellemi Műhely. Hogy a magyar filozófiában nem csupán jelentős egyéni teljesítményekről, hanem mindinkább valamiféle filozófiai életről is beszélhetünk, nem csekély mértékben a gazdag társasági filozófiának köszönhető.

A folyóirat- és könyvkiadás alapvetően megújul és gyökeresen átalakul. A változások lényege a kiadási struktúra pluralizálódása és a cenzurális szempontok teljes megszűnése. A kommunista időszak, emlékezetesen, egyfelől szigorúan egycsatornás állami kiadói rendszert működtet, másfelől fokozatosan enyhül – ám a szűkkeblűen megkonstruált filozófiatörténeti kánon fönntartásának és a modern-kortársi művek ideológiai-politikai szempontú szelektálásának-tiltásának formájában a legutolsó évekig érvényesülő – cenzúrát gyakorol. Az új helyzetben a struktúra többcsatornássá válik, az ideológiai-politikai szempontok eltűnnek, lehetőség nyílik a szabad kánonképzésre és újraképzésre. Vállalkozókedvtől és anyagiaktól függően minden és mindenki kiadható tehát. Ennek következtében filozófiai szövegek, megint ezt mondhatjuk, a hazai filozófiatörténeti folyamat egészét tekintve is kiemelkedő gazdagságban jutnak el a magyar olvasóhoz. A filozófiai folyóirat-kiadás eredetileg, a kommunista korszak végén, összesen négy orgánusra épül: a filozófiai tudományosság hivatalos akadémiai közlönyére, a *Magyar Filozófiai Szemlére*, az eredetileg vallástörténeti-valláselméleti irányultságú *Világosságra*, a tradicionálisabb marxizmus-leninizmus szellemében született eredményeket közlő *Tájékoztatóra*, illetve a nyitottabb szellemben szerkesztett *Filozófiai Figyelőre* – figyelemre méltó, hogy közülük mára már csak egyetlen, a *Szemle* maradt meg. Elindult viszont számos új folyóirat, bár több közülük időközben beszüntette a működését. Ismét csak felsorolásszerűen: *Aspecto*, *Athenaeum*, *Elpis*, *Existentia*, *Gond*, *Kellék*, *Különbség*, *Nagyerdei Megálló*, *Passim*, *Polányiána*, *Pro Philosophia Füzetek*, *Vulgo*. A könyvkiadás, hasonlóképpen, nehezen számba vehető gazdagságban tesz közzé filozófiai műveket. Korábban, az átmenet előtt az önálló filozófiai munkák kiadása inkább csupán pár kiadó sorozatára korlátozódik; így az Akadémiai által újjáindított *Filozófiai Írók Tárára* vagy a Gondolat *Gondolkodók* és *Etikai gondolkodók* című sorozatára. Most a már korábban is filozófiával foglalkozó könyvkiadók mellett új kiadók sora alakul, gyakran kifejezetten filozófiai tematikát követve. Néhány meghatározót kiemelve közülük, zárójelben az általuk működtetett filozófiai sorozatokat is. Akadémiai (*Filozófiai Írók Tára*), Atlantisz (*Kísértések*, *Kútnál*, *Mesteriskola*, *Veszedelemes viszonyok*), Attraktor (*Ad Hominem*), Áron, Jelenkor (*Dianoia*), Gondolat, L'Harmattan (*A filozófia útjai*, *Argumentum*, *Cogito-könyvek*, *Dasein Könyvek*, *Rezonőr*), Osiris (*Horror metaphysicae*), Pro Philosophia, Tipotex, T-Twins (*Athenaeum-könyvek*). A kiadók munkája több évtizedes lemaradást pótol gyors ütemben: a kiadott művek nyomán fordításban a magyar olvasó elé kerülnek az európai filozófiai kánon legjelentősebb irányai és alkotói, a preszókratikusoktól a dekonstrukcióig, Parmenidészről Derridáig. Különösen kiemelkedőnek és nemzetközi összehasonlításban is jelentősnek látszik a könyvkiadásban megmutakozó Kierkegaard-, Nietzsche-, Heidegger- és Foucault-recepció, egyszerre demonstrálva a kutatói és az olvasói érdeklődést. Bízást elmondható: a filozófiai könyvkiadás a hazai eszmetörténetben valószínűleg még sosem volt olyan gazdag, mint a mögöttünk hagyott évtizedekben. Abban, hogy a filozófia afféle kortársi szellemi divattá kezdett válni, a folyóirat- és könyvkiadás által gerjesztett és kielégített olvasói szükséglet is fontos szerepet játszott.

Kezdet és vég?

„A kortársi magyar filozófia most, a mögöttünk hagyott évtizedben állt talpra. Kiépítette önálló intézményeit, megvívta a legitimitációjáért folytatott harcait, létrehozta fontos teljesítményeit, és legfőképpen elkezdte megteremtteni azt, amit majd filozófiai életnek

nevezhetünk. Hogy a kortársi filozófia kétségtelen népszerűsége valamiféle efemer szellemi divat marad-e vagy esetleg nagyszabású filozófiai megújulás előhírnöke lesz, ma még nem látható előre. A kilencvenes évek fejleményei mindenesetre várakozással tölthetik el az érdeklődőt.” (Perecz 2000: 183.)

Nos, a kilencvenes évek fejleményeit értékelő beszámolóink optimizmusa jó másfél évtized után, a mából tekintve egyenesen megmosolyogtatónak tűnik. A „kortársi filozófia kétségtelen népszerűsége”, mit mondjunk, nem lett valamiféle „nagyszabású filozófiai megújulás előhírnöke”. Ha valahogyan értékelhető, bizony inkább „efemer szellemi divatnak” bizonyult.

Többféle magyarázattal kísérletezhetünk. Mondhatjuk, hogy a hazai folyamat világszerte tapasztalható trendbe illeszkedik: a humántudományok – közöttük a filozófia – mindenütt legitimációs deficittel küzdenek, és mindenütt visszaszorulóban vannak. Fölvehetjük, hogy az elmúlt években a filozófia „társadalmi megbízatása” látszik megszűnni. Míg a jogállami forradalom igényelte a filozófiai megalapozást – a liberális politikafilozófia állt a háttérben –, addig a jelenlegi nacionalista ellenforradalom nem támaszkodik filozófiai alapokra – kifejezetten ellenséges a bölcséleti spekulációval szemben. A kurzus eszmei igazolásának feladatát legfeljebb a hivatalos emlékezetpolitikát legitimáló történettudomány és az irodalmi kánont antimodern irányba áthangszerelő irodalomtörténet-írás látja el. Gondolhatunk arra, hogy a kedvező folyamatokat a durva politikai beavatkozás szakította meg: a magyar filozófia virágzásának a filozófuselit elleni 2011-es, emlékezetesen gusztustalan ideológiai és jogi támadássorozat vetett véget (Weiss 2014). Magunk azonban leginkább arra hajlanánk, hogy a reneszánsz gyorsan bekövetkező vége a magyar kultúra antifilozofikus szerkezetével (Perecz 2015) áll összefüggésben. A virágkor talán szükségképp bizonyult rövid életűnek, a reneszánsz talán szükségképp zárult le hamar: a fejleményekben az irodalmias-antifilozofikus magyar kultúra adottságai mutatkoztak meg. Sőt, talán a 2011-es kormányzati hajsza tárgyai sem véletlenül lettek a filozófusok: a filozófiát éppen a hazai kulturális beágyazottságának hiányai jelölték ki az ideális szerepre, hogy a tekintélyuralom kiépítői éppen vele statuáljanak példát (Perecz 2014).

A filozófiai reneszánsz vége? Meglehet, csak a magyar kultúra világrendjének helyreállása.

IRODALOM

- BOROS G. (2014) Brief aus Ungarn. In: *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, Vol. 62. No. 1. pp. 123–135.
- HANÁK T. (1979) *Az elmaradt reneszánsz. A marxista filozófia Magyarországon*. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern.
- HANÁK T. (1981) *Az elfelejtett reneszánsz. A magyar filozófiai gondolkodás századunk első felében*. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern.
- HELL J., LENDVAI L. F. & PERECZ L. (2000) *Magyar filozófia a XX. században. Első rész*. Budapest, Áron Kiadó.
- HELL J., LENDVAI L. F. & PERECZ L. (2001) *Magyar filozófia a XX. században. Második rész*. Budapest, Áron Kiadó.

- LACZKÓ S. (2012) A filozófiai élet jelene Magyarországon. Intézmények, műhelyek, közösségi fórumok. In: *Erdélyi Múzeum*, Vol. 74. No. 1. pp. 157–169.
- PERECZ L. (1998) Philosophy in Hungary. In: EDWARD CRAIG (ed.) *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Vol. 4. London, Routledge, pp. 567–573.
- PERECZ L. (2000) Talpraállás után. Magyar filozófia a kilencvenes években. *Századvég*, Vol. 18. ősz, pp. 163–188.
- PERECZ L. (2001) Filozófiai irányzatok és viták a két világháború között. In: LACKÓ MIKLÓS (ed.) *Filozófia és kultúra. Írások a modern magyar művelődéstörténet köréből*. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 28.) Budapest, MTA Történettudományi Intézet. pp. 9–42.
- PERECZ L. (2004) A magyar filozófiai intézményrendszer kialakulása. In: MESTER BÉLA & PERECZ LÁSZLÓ (eds) *Közelítések a magyar filozófia történetéhez. Magyarország és a modernitás*. (Recepció és kreativitás.) Budapest, Áron Kiadó. pp. 40–74.
- PERECZ L. (2005) Nach dem Neubeginn. Zur Lage der ungarischen Philosophie seit 1989. *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, Vol. 53. No. 2. pp. 277–285.
- PERECZ L. (2007) Magyar filozófiatörténet. In: BOROS GÁBOR (főszerk.: *Filozófia*. (Akadémiai Kézikönyvek.) Budapest, Akadémiai Kiadó. pp. 1146–1172.
- PERECZ L. (2009) *A fölfedezett reneszánsz. Filozófiatörténeti tanulmányok*. [Veszprém], Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány.
- PERECZ L. (2011) A filozófusok és ellenségeik. Rémtörténeti adalékok. *Beszélő* (III. folyam, XVI. évf.), No. 1–2. pp. 86–91.
- PERECZ L. (2014) Ki a filozófus? A filozófus-ügyről, három év után. In: SZÁNTÓ VERONIKA (ed.) *A szabadság iskolája: Köszöntő kötet Ludassy Mária tiszteletére*. Budapest, L'Harmattan. pp. 279–287.
- PERECZ L. (2015) Négy kísérlet. A magyar filozófia elmaradottságának diskurzusáról. *Magyar Tudomány*, Vol. 176. No. 1. pp. 87–95.
- WEISS J. (2014) A „hazai” filozófia helyzete tegnap és ma. Nézzen szét, nézzen magába! *Élet és Irodalom*, (LVIII. 14.) április 4. p. 13.